

Мукачівський державний університет
Факультет туризму і готельно-ресторанного бізнесу
Кафедра туризму і географії

Дипломна робота магістра

на тему:

**Загальні тенденції та перспективи розвитку трансрегіонального
співробітництва Закарпатської області в галузі туризму**

Виконав: студент 2 курсу, групи Т-2 (м)
спеціальності 242 «Туризм»

Попович М.М.

(прізвище та ініціали)

Керівник: проф., д.ф. н. Шандор Ф.Ф.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: проф., д.е.н. Черничко Т.В.

Мукачево – 2019 року

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тема транскордонного співробітництва Закарпатської області з граничними областями ЄС в галузі туризму є актуальною, оскільки таке співробітництво дає можливість налагодити й зміцнити туристичні, економічні, транскордонні зв'язки із країнами-сусідами. Основною характеристикою євро регіонального співробітництва є вищий ступінь інституціоналізації структур співробітництва, тобто у взаємодії беруть участь інституціоналізовані форми транскордонного співробітництва. Також те, що співробітництво здійснюється з метою інтеграції в європейське суспільство та утвердження основних європейських цінностей. Окрім євро регіонів існують й інші форми транскордонного співробітництва, із впровадженням яких удосконалюється механізм забезпечення конкурентоспроможності прикордонних територій, усуваються проблеми транскордонної співпраці, розширюються можливості та змінюються пріоритети євро регіонального співробітництва.

Наявність значних туристично-рекреаційних ресурсів на території Карпатського Євро регіону забезпечує нарощування потенціалу відпочинкової індустрії в державах-сусідах: Україні, Угорщині, Словаччині, Польщі, Румунії. Це дає всі підстави для спільного використання учасниками ринку туристичних послуг прикордонних регіонів цих країн наявного туристично-рекреаційного потенціалу з метою отримання синергетичних ефектів у межах транскордонних регіонів, сформованих на кордоні між Україною та ЄС. Це є особливо актуальним для Закарпаття, розташування якого на кордонах з чотирма зазначеними країнами визначає важливість для регіону розвитку транскордонного співробітництва з прилеглими територіями суміжних країн, а для України – використання потенціалу краю як природного моста між Східною та Центральною Європою.

Завдяки транскордонній співпраці країн, суттєво інтенсифікуються фінансові, матеріальні та людські потоки. Крім того значно слабшає бар'єрна функція державних кордонів. Окреслені ефекти синтезують утворення мереж взаємодії суб'єктів сусідніх прикордонних регіонів (формальні та неформальні мережі). Горизонтальні зв'язки формують базис для створення нових просторових форм інтеграції – єврорегіонів, коридорів розвитку, технопарків, промислових кластерів, формуючи можливість максимального підвищення ефективності використання ресурсів (як за рахунок узгодження стратегічних напрямів розвитку окремих регіонів, так і за допомогою створення спільної стратегії дій).

В межах суміжних прикордонних регіонів поглиблюється взаємодія в економічній, соціальній, науково-технічній, культурноосвітній, екологічній та інших сферах для вирішення спільних та ідентичних проблем, а також розробляються та втілюються механізми підвищення конкурентоспроможності цих територій. Саме спільні узгоджені дії суб'єктів транскордонного співробітництва в межах їх повноважень, які перебувають під юрисдикцією двох і більше договірних сторін, дозволяють виявити, одержати та нарощувати позитивний синергетичний ефект для прискорення соціально-економічного розвитку периферійних прикордонних регіонів.

Не викликає сумніву, те, що транскордонне співробітництво важливий стратегічний напрямок розвитку прикордонних регіонів. Як явище воно створює додаткові можливості вирішення проблемних питань щодо умов життєдіяльності прикордонних регіонів та інтенсифікації інтеграційних процесів у регіональному вимірі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неабияка увага методологічному апарату дослідження транскордонного співробітництва приділена у роботах Н.А.Мікули, О.С.Передрія, Ю.М.Пахомова, С.І.Устича,

І.В.Артюмова, Н.Носи, М.М. Товта, М.А. Лендєла, П.Ю. Студеняка, А.В.Балян, Ю.В.Височанського, Є.Б.Кіш, І.І. Устича та інших.

Тема дослідження транскордонного співробітництва, активізації транскордонних контактів, розвитку туризму як невід'ємної складової транскордонного співробітництва стали предметом дослідження багатьох науковців. Зокрема, велику увагу у своїх дослідженнях цьому напрямку приділяли І. Артюмов, Є. Кіш, Н. Мікула, І. Студенніков, С. Устич, Ф. Шандор. Питання транскордонного туризму в Україні розглядали Біль М. (сучасний стан та основні напрямки розвитку транскордонного співробітництва регіонів України в галузі туризму), Василюха Н.В. (дослідження ринку туристичних послуг у контексті транскордонного співробітництва), Зеленко О. (роль євро регіонів у розвитку туристичної індустрії України), Мікула Н. та Толкованов В. (дослідження процесів транскордонної співпраці в Україні).

Метою даного дослідження є вивчення базових тенденцій та перспектив транскордонного співробітництва, як невід'ємної складової регіональної політики Закарпаття. Це передбачає визначення концептів та особливостей транскордонного співробітництва Закарпатської області в галузі туризму, аналіз стану та основних напрямків діяльності.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Окреслення науково-теоретичних підходів, щодо дослідження міжрегіонального та транскордонного співробітництва.

2. Характеристика основних форм транскордонного співробітництва в галузі туризму та їх характеристика.

3. Дослідження організаційно-правового забезпечення міжрегіональної співпраці в Україні.

4. Вивчення особливостей розвитку транскордонного співробітництва в межах Карпатського євро регіону.

5. Аналіз стану реалізації проектів транскордонного співробітництва з західними прикордонними країнами.

6. Вивчення особливостей туристичного співробітництва, як складової транскордонних відносин Закарпатської області.

7. Аналіз тенденцій транскордонної співпраці в контексті регіональних стратегій розвитку.

8. Вивчення потенціалу активізації транскордонного співробітництва.

Предметом дослідження є особливості розвитку трансрегіонального співробітництва в галузі туризму.

Об'єктом дослідження є тенденції та перспективи розвитку трансрегіонального співробітництва Закарпатської області в галузі туризму.

Методологічна база дослідження. Під час дослідження використано системний аналіз, що дозволив окреслити науково-теоретичні підходи до дослідження трансрегіонального співробітництва. Крім системного аналізу використано історичний аналіз та синтез, що дозволив сформулювати описи основних форм транскордонного співробітництва в галузі туризму та їх характеристику. Допоміжними методами дослідження є аналіз тенденцій та структурне моделювання динамічних та статичних процесів.

Практична цінність дослідження. Отримані результати можуть бути використані при формуванні стратегії розвитку співробітництва Закарпатської області з прикордонними країнами.

Структура роботи та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Визначення специфіки туристичної діяльності на регіональному рівні для транскордонних територій є актуальним і значимим для подальшого розвитку демократії, для закріплення політичної стабільності, визначення пріоритетних напрямків економічного розвитку країни та майбутнього вступу України до ЄС. Усе це забезпечить створення високого прибутку від туристичної діяльності, яка в свою чергу задовольнить потреби внутрішнього та міжнародного попиту, з урахуванням природно-кліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу транскордонних територій та країни в цілому, її національних особливостей та створить умови для удосконалення територіальної організації господарства України та покращення соціально-культурних показників рівня життя населення.

Під транскордонним регіоном слід розуміти певну територію, яка характеризується наявністю схожих природно-географічних умов і охоплює прикордонні регіони двох або кількох держав, що мають спільний кордон.

Туризм на регіональному транскордонному рівні може бути визначений як сукупність відносин та єдність явищ, що супроводжують людину (туриста) при взаємодії її з працівниками кордонів (прикордонниками, митниками), з підприємцями, органами місцевої влади та місцевим населенням в процесі туристичної діяльності. Туристична діяльність на регіональному транскордонному рівні – діяльність з надання різноманітних туристичних послуг.

Розвиток туристичної діяльності в умовах транскордонного співробітництва на сучасному етапі розвитку України є важливою складовою загальнодержавної політики та особливою формою зовнішньоекономічної діяльності прикордонних територій. Для України транскордонне співробітництво стане важливим кроком до інтеграції в Європейське

Співтовариство. Окрім того у європейських країнах нагромаджено значний досвід у розвитку туристичної діяльності, що дозволить Україні запозичити його та використати у своїй господарській діяльності.

Розбудова та послідовна реалізація політики, спрямованої на підтримку територій, які межують із зовнішніми кордонами ЄС, викликала чимало позитивних зрушень на територіях по обидва боки від кордону. В результаті східного розширення ЄС (2004, 2007 рр.) Україна, в тому числі Закарпатська область, із можливої території міжнародного співробітництва стала безпосереднім сусідом ЄС. Відповідно, разом з цим стали доступними для регіону конкретні джерела фінансування.

Транскордонне співробітництво та можливість участі в конкурсах програм фінансування одночасно дає потужний поштовх розвитку туристичної галузі Закарпаття. Передумовою успішного використання європейського фінансування, знання та досвіду є транскордонне співробітництво, що базується на стратегічному плануванні, а не на випадкових проектах.

За роки незалежності України Закарпатська область нагромадила багатий досвід ТКС: виступила ініціатором створення у 1993 р. Карпатського Єврорегіону; є активним учасником у Програмах сусідства; здійснює дослідження і розвиток транскордонного та міжрегіонального співробітництва; активізує свою діяльність у впровадженні стратегічно важливих проектів транскордонного співробітництва; є важливою територією щодо впровадження інноваційних програм та проектів ЄС. Закарпатська область виступає одним із найбільш активних учасників транскордонного співробітництва в Україні. Вона багато років поспіль бере участь у реалізації усіх програм сусідства, які діють на східному кордоні ЄС: TACIS, INTERREG, FARE, CADSES, ENPI. Як результат, існує ціла низка успішних проектів, реалізованих в області за фінансової підтримки ЄС, зокрема, 1) проект соціально-медичної реабілітації дітей в дитячій обласній лікарні; 2) проект розвитку мережі очистки стічних вод «Чиста

Вода»; 3) проекти будівництва протипаводкових об'єктів та управління паводками у басейнах річок області; 4) проект розвитку малого і середнього бізнесу; 5) проведення капітального ремонту під'їзних шляхів до пунктів пропуску на українсько- угорському кордоні; 6) заснування низки туристично-інформаційних центрів; 7) побудова вантажного терміналу у пункті пропуску Ужгород, що дало можливість збільшити потік вантажного автотранспорту з 150 до 500 од. на добу; 8) проведення реконструкції пункту пропуску «Чоп – Загонь» на кордоні з Угорщиною.

Стан транскордонних відносин, взаємна зацікавленість співпраці дозволяють визначити інтеррегіональне та транскордонне співробітництво України і ЄС як форму реалізації моделі структурної інтеграції, що базується на поглибленні співробітництва в найбільш перспективних секторах і галузях економіки регіонів країн та має на меті зміцнення конкуренто-спроможності західних регіонів України. Для цього передусім необхідно: визначити пріоритетні напрями активізації співпраці; удосконалити інституційне забезпечення та інфраструктуру співробітництва; змінити організаційні повноваження місцевих органів влади у сферах інтеррегіонального та транскордонного співробітництва.

Сучасні процеси і тенденції інтеррегіонального транскордонного співробітництва в умовах реалізації стратегії європейської інтеграції України супроводжуються перешкодами та проблемами, які проявляються в асиметрії та непропорційності параметрів зовнішньої торгівлі між регіонами України і сусідніх держав ЄС, низькій інвестиційній активності регіонів та недостатній наукомісткості міжрегіональних програм і проектів.

Серед основних проблем подальшого розвитку ТКС за участю Закарпаття: недостатнє інституційно-правове забезпечення системи транскордонного співробітництва українських регіонів; надмірна централізація ЗЕД, обмеження, які не дають можливості місцевим органам самоврядування здійснювати

необхідний обсяг міжнародних економічних зв'язків; низька якість обслуговування прикордонного руху через невідповідність проектної пропускної здатності міжнародних автомобільних пунктів пропуску фактичним показникам та їх перевантаженість; недостатній інвестиційний клімат прикордонних регіонів України; неефективне використання грантів; занадто обмежена і слабо розвинута транскордонна інфраструктура, що є основним ускладненням у торгівлі з Україною, та ін. Поряд з економічними і юридичними бар'єрами ТКС важливе значення мають суспільні бар'єри, зокрема негативний історичний досвід, брак психологічної готовності підприємців до бізнесового співробітництва, ментальні різниці, мовні бар'єри, відсутність регіональної транскордонної свідомості, страх втратити самобутність, очікування населення стосовно практичних результатів ТКС часто не виправдовуються. Усунення цих бар'єрів – першочергове завдання, на рівні як держави, так і місцевому.

Перспективною нам вбачається подальша розробка теми створення і розвитку туристичних кластерів за участі Закарпаття і сусідніх регіонів.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>